

Pregledni znanstveni članek Review scientific paper (1.02)
Besedilo prejeto Received: 20. 6. 2019; Sprejeto Accepted: 25. 6. 2019
UDK UDC: 141.319.8:929Trstenjak A.
DOI: <https://doi.org/10.34291/Edinost/74/Pevec>

Mateja Pevec Rozman

Anton Trstenjak v neutrudni hoji za človekom

Anton Trstenjak in Tireless Search for a Human

Povzetek: Akademik dr. Anton Trstenjak (1906–1996) je bil vsestranska osebnost, bil je duhovnik in teolog, filozof, antropolog, psiholog znanstvenik in psiholog praktik, vsaki od dejavnosti pa se je posvečal scela in povsem predano. Vrhunski znanstvenik, ki se je izpopolnjeval v Parizu in Milanu, je svojo ljubezen do znanosti in znanstvenega raziskovanja ubesedoval ne le v znanstvenih monografijah ter znanstvenih in strokovnih razpravah, temveč je svoja spoznanja mojstrsko prelival tudi v poljudno knjižno obliko, namenjeno vsakemu človeku, še posebej človeku v stiski, ki mu je bil naklonjen z vso ljubeznijo in skrbjo. Bogat in raznolik življenjski opus dr. Trstenjaka je zajetno predstavljen v zbornikih, člankih, razpravah in objavah različnih strokovnjakov, teologov, filozofov, psihologov, antropologov, sociologov in pastoralistov, zato se bomo v tem članku posvetili predvsem obravnavi nekaterih področij njegovega delovanja. Namen oz. cilj članka je predstaviti Trstenjakovo življenjsko pot in osvetliti nekatere doslej manj znane vidike te poti ter pokazati na aktualnost njegove antropologije in pomen terapevtsko svetovalnega dela predvsem v času, ko se sodobni človek v stiski srečuje z različnimi terapevtskimi praksami in izbira med njimi. V prvem delu razprave bomo orisali njegovo življenjsko pot, da bi mogli bolje doumeti bogastvo njegove ustvarjalne poti. V drugem delu se bomo osredinili na dve področji njegovega ustvarjanja, in sicer na njegovo filozofsko in antropološko dejavnost, kot izvirni prispevek pa v tretjem delu predstavimo tezo o psihokibernetiki oz. samodejavnosti kot temeljni potezi njegovega svetovalnega in terapevtskega dela. Pokažemo na dejstvo, da je pri Trstenjakovem pojmovanju človeka kot dinamične celote v procesu razvoja njegove osebnosti in tudi v procesu zdravljenja osebna angažiranost posameznika ključnega pomena. Ob obravnavanih področjih Trstenjakovega ustvarjalnega dela hočemo pokazati, da je težišče vsega njegovega prizadevanja, tako znanstvenoraziskovalnega in pedagoškega kot svetovalnega, usmerjeno k človeku, razumevanju človeka in človekovemu iskanju sreče.

Ključne besede: Anton Trstenjak, antropologija, filozofija, psihologija, samodejavnost

Abstract: *Professor dr. Anton Trstenjak (1906 – 1996) had a versatile personality; he was a priest and theologian, philosopher, anthropologist and – as a scientist and a practitioner – a psychologist. He was intensively devoted to each of these fields. A recognized scientist, who upgraded his knowledge in advanced studies at institutions in Paris and Milan, embedded his love for science and scientific research not only in scientific monographs and in scientific and professional discussions, but also in popular books, comprehensive for a common man, especially a man in distress, of whom he was fond with all love and care. A rich and diverse opus of this Slovenian thinker is extensively presented in the proceedings,*

articles and publications of various experts, such as theologians, philosophers, psychologists, anthropologists, sociologists and pastoralists. Therefore, in this article we will focus primarily on certain fields of his activity. The aim of this article is to present some less known aspects of Trstenjak's life and to point out the importance of his anthropology and his therapeutic work at the time when modern man in distress is facing different therapeutic practices. In the first part of the discussion we will outline his life path so that we can better understand his creative personality. In the second part, we will focus on two fields of his work, namely on his philosophical and anthropological activities, and in the third part as the original contribution we will present the hypothesis on psycho-cybernetics or self-activity as a fundamental move at his counselling and therapeutic work. We point to the fact that in Trstenjak's concept of a person as a dynamic whole in the process of developing his own personality and also in the process of his healing, the individual engagement is the key importance. In the discussed areas of Trstenjak's creative work, we want to manifest that the focus of all his efforts, scientific research, pedagogical and advisory activities was on a human, the understanding of a human and on his search for happiness.

Key words: Anton Trstenjak, anthropology, philosophy, psychology, psycho-cybernetics

1 Nekateri utrinki s Trstenjakove življenjske poti

Anton Trstenjak se je rodil 8. januarja leta 1906 v Gornji Radgoni (v Radmoščih), klasično gimnazijo je obiskoval v Mariboru (današnja Prva gimnazija Maribor), kjer je maturiral z odliko in leta 1926 vstopil v mariborsko bogoslovje. Njegovo izjemno bistrost, nadarjenost in sposobnosti so predstojniki v bogoslovju hitro prepoznali, zato ga je škof Andrej Karlin (1857–1933) že naslednje leto (1927) poslal na študij teologije in filozofije v Innsbruck¹ na tamkajšnjo katoliško teološko fakulteto in v mednarodno priznan zavod Canisianum, ki je slovel po svoji strogi jezuitski vzgoji. Vse to je pomagalo, da je sicer telesno šibak, a vendar poln življenja in mladostno razigran, izjemno marljiv študent innsbruške univerze ter zavzet in vzoren gojenec zavoda v zelo kratkem času doktoriral, najprej iz filozofije² (leta 1929), nato pa še iz teologije³ (leta 1933). Vmes, natančneje

-
- 1 Sprva ga je škof želel poslati na študij v Rim, kar pa ni bilo mogoče zaradi njegovega šibkega zdravja in posledično negativnega zdravniškega spričevala (Ramovš 207, 21). Innsbruck je bil tedaj bolj domač in tudi bliže domu.
 - 2 Anton Trstenjak je leta 1929 napisal doktorsko disertacijo s področja filozofije z naslovom »Utemeljitev etike po Francetu Vebru«, v kateri najprej predstavi osnovne ideje Vebrove *Etike* (1923) in nato svoj kritični pogled in presojo Vebrove *Etike*. Osnova Trstenjakovega razmišljanja oz. temelj njegovega sistematičnega mišljenja je bila sholastična filozofija (poudarek na shematični jasnosti in logičnosti misli), ki je imela v tem obdobju in na izobraževalni ustanovi, ki ji je pripadal (nasploh pa tudi v Cerkvi), posebno težo, zlasti odkar je papež Leon XIII. izdal okrožnico *Aeterni Patris* (1879), s katero je postala sholastična filozofija (v svojih različicah, predvsem tomizem, skotizem in suarezianizem) uradna filozofija Cerkve in ostala to vse do drugega vatikanskega cerkvenega zbora (1962–1965). (Juhant 2001, 141; 2007, 206–207)
 - 3 Samo štiri leta po doktoratu iz filozofije je Trstenjak ponovno doktoriral, in sicer iz Svetega pisma. Njegova teološka disertacija nosi naslov »Razvoj 'Ecclesia universalis' po Apostolskih delih« (Anton

31. avgusta 1931, je bil v mariborski stolnici posvečen v duhovnika (Letopis Cerkve na Slovenskem 1991, 216), in kot je sam rekel, je »s hrepenečim srcem štel leta«, ki so ga ločevala od novomašništva⁴ (Dimec-Žerdin 2005, 98). Svoj duhovniški poklic je vse življenje uresničeval v popolni predanosti Kristusu, kar izraža tudi njegovo novomašniško geslo »Moje življenje je Kristus« (Bernik 2007, 14).

Vse do začetka druge svetovne vojne je poučeval verouk na takratni realni gimnaziji v Mariboru (profesor verouka oz. katehet je bil od leta 1934 do 1939), postal je tudi prefekt in profesor filozofije (leta 1939) na Visoki Bogoslovni šoli v Mariboru⁵ in tam ostal eno leto. Njegova profesorska pot se je tako začela na ustanovi, ki je predhodnica enote Teološke fakultete Univerze v Ljubljani in katere zlati jubilej je enota praznovala v akademskem letu 2018/19.⁶ V času svojega službovanja v Mariboru se je Trstenjak izpopolnjeval tudi v Parizu (leta 1935 in 1937). Pred drugo svetovno vojno se je preselil v Ljubljano in v študijskem letu 1939/40 postal docent za filozofijo,⁷ pedagogiko in metodiko (Smolik 1969, 175) na Teološki fakulteti

Trstenjak, *Die Entwicklung der 'Ecclesia universalis' nach der Apostelgeschichte. Innsbruck 1933* (Juhant 2007, 207). V njej zagovarja tezo, da je »avtor Luka ob koncu redakcije Apostolskih del, čeprav se vesoljnost oz. katoliškost Cerkve še ni uresničila v polnem smislu, vendarle v tem delu 'načelno praktično dal temelje univerzalizma, tj. katoliškosti Cerkve'.« (Juhant 2007, 207)

Morda bi znalo koga presenetiti, da si je Trstenjak izbral prav področje Svetega pisma, toda to niti ni tako čudno, če vemo, da je že v začetku svojega študija v Innsbrucku študiral tudi biblične jezike oz. se v njih izpopolnjeval. Kot zanimivost pa velja omeniti, da je študiral tudi arabski in sirski jezik.

- 4 Kot so radi pripovedovali Trstenjakovi sorodniki, je že v otroški dobi sanjal o tem, da bi bil duhovnik. Hotel je biti tak duhovnik, ki bi učil druge. (Dimec-Žerdin 2005, 81)
- 5 Ob prenosu škofijskega sedeža iz St. Andraža v labotski dolini v Maribor je škof Anton Martin Slomšek še istega leta ustanovil bogoslovno učilišče (*Lavanter alummat*, 11. oktober 1859) s pripadajočo knjižnico. Učilišče se je leta 1940 preimenovalo v Visoko bogoslovno šolo, ki pa je bila z začetkom druge svetovne vojne razpuščena (1941), a ne ukinjena (Krajnc-Vrečko 2018, 15; Matjaž 2018, 116). Leta 1968 je začel na pobudo škofa Držečnika v Mariboru namesto obnovljene Visoke bogoslovne šole delovati oddelek Teološke fakultete, ki se je kasneje preimenoval v enoto (1996) in deluje še danes.
- 6 V sredo, 7. novembra 2018, je v Kazinski dvorani Slovenskega narodnega gledališča Maribor potekala slavnostna akademija ob 50-letnici enote Teološke fakultete v Mariboru (Pevce Rozman 2018, 259–275). V četrtek, 4. oktobra, je bila v Sinagogi Maribor odprta biblična arheološka razstava *Od puščave do mize*. Razstavo je pripravila Teološka fakulteta UL ob 50-letnici delovanja Enote v Mariboru, in sicer v sodelovanju s Centrom judovske kulturne dediščine Sinagoga Maribor (Skralovnik 2018, 277–284).
- 7 Zanimivo je, da smo pri raziskovanju Trstenjakove biografije naleteli na različna podatka glede njegove habilitacije v docenta. Tako v Bibliografijah in biografijskih univerzitetnih učiteljev, znanstvenih delavcev in sodelavcev Univerze v Ljubljani (1997, 1034) najdemo zapis, da je bil leta 1940 habilitiran v docenta za psihologijo, v *Bogoslovnem vestniku*, ki je od leta 1920 znanstvena revija profesorjev Teološke fakultete Univerze v Ljubljani z recenzijo, pa v prispevku univerzitetnega profesorja dr. Marijana Smolika z naslovom »Kronika državne Teološke fakultete (1919–1952)« zapis, da je bil v akademskem letu 1939/40 habilitiran v docenta za filozofijo, pedagogiko in metodiko. Različnost

Univerze v Ljubljani, kjer je predaval več kot tri desetletja, vse do upokojitve leta 1973. V rednega profesorja⁸ je bil imenovan leta 1948 (Juhant 1997, 249), istega leta pa je postal tudi prvič dekan (ponovno 1949/50 in 1966). Na Teološki fakulteti se je »umaknil teologiji« (Bernik 2007, 3) in se posvetil predavanjem iz filozofije in zgodovine filozofije, kozmologije in metafizične psihologije⁹ (Ramovš 2007, 22). Kasneje pa se je Trstenjak scela posvetil t. i. tretji duhovni vedi, ki je postala njegovo najplodnejše in tudi najmočnejše raziskovalno, kasneje pa tudi praktično uporabno področje, tj. psihologiji. Zanj se je navdušil že v letih 1941/42 na specialističnem študiju eksperimentalne psihologije v Milanu pri Agostinu Gemeliju, zdravniku in psihologu, profesorju na katoliški medicinski fakulteti, »kjer je začel raziskovati reakcijske čase na različne barve, pri čemer je v naslednjih letih odkril zakonitosti, da so človeške reakcije na barvne odtenke v obratnem sorazmerju z njihovo valovno dolžino: to odkritje imenujejo tudi 'Trstenjakov zakon'. Eksperimentalno raziskovanje barv ga je pripeljalo v svetovno elito prve generacije barvnih psihologov.« (Ramovš 2007, 31–32)

Morda so odločitvi za Trstenjakovo preusmeritev od filozofije k področju psihologije delno botrovale tudi splošne družbene razmere v takratni ideološko obremenjeni Sloveniji (totalitarna oblast ni bila naklonjena teologiji

podatkov lahko morebiti pripišemo zgolj napaki, verjetno pa je zaradi Trstenjakove uspešnosti in priljubljenosti na področju psihologije predvsem v drugi polovici njegovega znanstvenoraziskovalnega, pedagoškega in terapevtskega dela enostavno prišlo do samoumevnega zapisa tega, kar je opravljal in kar je dejansko tudi bil: znan in uveljavljen psiholog. Obstaja pa še ena domneva, ki izhaja iz splošnih družbenih razmer v povojni Sloveniji. Znano je, da je takratni totalitarni politični sistem uveljavil ideološko enostranskost in se je zlasti humanistika znašla pod strogim nadzorom takratne komunistične oblasti. Teologija je bila izločena iz uradnega idejnega konteksta, tudi nemarksistična filozofija, druge humanistične vede pa so ohranile svoj status (Bernik 2007, 15). Iz tega bi bilo mogoče sklepati, da habilitacija iz nemarksistične filozofije ni bila mogoča, kar bi pojasnilo uradno zabeležbo Trstenjakove habilitacije.

- 8 Tudi tu naletimo na dva različna podatka. V Biografijah in bibliografijah univerzitetnih učiteljev, znanstvenih delavcev in sodelavcev UL je kot leto njegovega imenovanja v rednega univerzitetnega profesorja naveden datum 31. december 1947 (1997, 1034), v članku univerzitetnega profesorja Teološke fakultete dr. Janeza Juhanta pa leto 1948 kot leto napredovanja v rednega profesorja za psihologijo in filozofijo (1997, 249).
- 9 V svojih skriptih *Metafizična psihologija*, Trstenjak opredeli metafizično filozofijo oz. filozofsko psihologijo kot tisto vedo, ki daje metafizično oziroma filozofsko razlago duševnih pojavov. »Metafizična psihologija je torej tista, ki gleda na bistvo in zadnji razlog psihičnih dogajanj v nasprotju od fenomenalne psihologije, ki proučuje zgolj duševne pojave kot take, tj. fenomene brez ozira na njihov zadnji vzrok.« (Trstenjak 1973, 1)

in krščanski filozofiji¹⁰, Teološka fakulteta je bila 25. oktobra leta 1949 iz univerze celo izključena). Vsekakor pa drži, da mu je filozofija dajala odlično podlago za nadaljnja iskanja, in ko je povezal filozofsko miselno globino z eksperimentalno natančnostjo, se je scela in nepovratno podal na pot odkrivanja psihologije, ki se ji je enciklopedično posvečal vse svoje nadaljnje življenje (Ramovš 2007, 32).

V povojnem času v doma neugodnih razmerah je prejel ponudbo za mesto docenta na psihološkem inštitutu univerze v Milanu (jeseni leta 1945), a je ponudbo iz zvestobe in predanosti slovenskemu narodu odklonil. Prav tako je odklonil še eno mikavno ponudbo, in sicer mesto rednega profesorja na Univerzi v Gradcu (leta 1955). Kot gost je predaval na oddelku za psihologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani (1970), na podiplomskem študiju na sociološkem inštitutu v Zagrebu (1970/71), na Filozofski fakulteti v Ljubljani (1970/77) in na univerzi v Montrealu (1958/59) (*Biografije in bibliografije univerzitetnih učiteljev, znanstvenih delavcev in sodelavcev 1997*, 1034). Za svoje izjemno delo je prejel mnoga znanstvena, državna, civilna in cerkvena odlikovanja in priznanja;¹¹ bil je član mnogih uglednih domačih in mednarodnih institucij: redni član združenja *Deutsche Gesellschaft für Psychophysiology*, oddelek za Psihologijo barv (Aachen), 1959; redni član društva *Association Internationale de Psychologie Appliquée* (Pariz), 1953; redni član skupine *International working group on Human relations* (Nijmegen, Nizozemska), 1956; redni član združenja psihologov Jugoslavije, redni član SAZU, 1983; častni član

10 Trstenjak opredeljuje krščansko filozofijo kot filozofijo sholastike, še posebej tomistično filozofijo (1960, 40-42; 1999, 85-87). »[P]od pojmom krščanske filozofije večina razume tisti filozofski sistem, ki je v skladu s krščansko teologijo in njeno versko vsebino in ki prav tako v prej omenjenem pomenu dela teologiji tri glavne usluge, namreč da ji je preambula, analogia in apologia. Taka filozofija se imenuje *philosophia perennis* (vekovita oz. večna, prava filozofija, o. p.) in je dejansko uresničena v sholastiki, prav posebej pa še v tomizmu. Tako pridemo do sklepa, da je vekovita filozofija hkrati sholastična in tomistična, čeprav vemo, da je tudi pojem sholastike širok in da je pojem tomizma mogoče razumeti v ožjem in širšem smislu. V širšem smislu je namreč vsa sholastična filozofija z vsemi tokovi (skotizem, suarezianizem) tudi tomistična.« (Trstenjak 1999, 86)

11 Med drugim je bil Trstenjak leta 1974 imenovan za papeževega častnega prelata in odlikovan z jugoslovanskim redom dela, leta 1988 je prejel nagrado AVNOJ-a, leta 1993 je postal ambasador znanosti Republike Slovenije, častni član društva psihologov in društva koloristov, častni občan mestne občine Ljubljana in nekaterih občin v domačem okolju. Leta 1995 mu je Milan Kučan, takratni predsednik Slovenije, podelil najvišje slovensko državno odlikovanje. Leta 1983 je prejel zlati doktorat univerze v Innsbrucku, leta 1990 častni doktorat Univerze v Mariboru in 1994 častni doktorat Univerze v Ljubljani. (Ramovš 2007, 23)

društva *International Association for Research in Economic Psychology, Exeter* (Anglija), 1982.¹²

Leta 1973 se je dr. Trstenjak upokojil, vendar je še naprej ostal povezan s Teološko fakulteto kot občasni predavatelj in sodelavec pri podiplomskem študiju (Juhant 1997, 250). Napisal je več kot 50 izvirnih knjižnih del,¹³ mnoga so doživela ponatis ali prevod v tuje jezike in jih lahko naštejemo čez 100 (Ramovš 2007, 22; COBBIS +) in okoli 500 člankov, razprav, pridig, predavanj intervjujev in drugih javnih nastopov ter razprav, s čimer spada med najpomembnejše soustvarjalce evropske humanistične misli 20. stoletja (Vizjak Pavšič 2007, 103).

2 Trstenjak kot filozof in antropolog

V svojem bogatem ustvarjalnem obdobju se je Trstenjak ukvarjal s tremi t. i. duhovnimi vedami: teologijo, filozofijo in psihologijo. Teologiji se je posvečal predvsem v svojem zgodnjem poklicnem obdobju kot profesor verouka na takratni realni gimnaziji v Mariboru, kot predavatelj na Teološki fakulteti (od leta 1940 do upokojitve leta 1973) pa se je osredotočal na preučevanje in poučevanje filozofije in nato psihologije. Trstenjak je bil odličen poznavalec filozofije rojaka Franceta Vebra,¹⁴ v njegovo filozofijo se je poglobljajl že od srednje šole naprej, njegovo misel pa je obravnaval v svoji prvi doktorski disertaciji in o njem leta 1971 napisal monografijo (Ramovš 1997, 32). Trstenjak je bil eden prvih filozofov, ki so v Sloveniji predstavili eksistencialistično filozofijo,¹⁵ in sicer je to opravil v svoji habilitacijski

12 Več v *Biografiji in bibliografiji univerzitetnih učiteljev, znanstvenih delavcev in sodelavcev Univerze v Ljubljani* 1997, 1035.

13 V prispevku z naslovom Temeljna bibliografija Antona Trstenjaka, objavljenem v *Bogoslovnem vestniku*, ki je v celoti posvečen Antonu Trstenjaku in razpravam s simpozija o njegovem življenju in delu, navaja Edo Škulj 55 temeljnih znanstvenih monografij, 205 znanstvenih in strokovnih člankov, 89 poljudnoznanstvenih prispevkov ter 59 drugih prispevkov (ocen, poročil in recenzij) dr. Antona Trstenjaka (1977, 387–402).

14 Omenili smo, da je Trstenjak leta 1929 v Innsbrucku napisal doktorsko disertacijo z naslovom *Utemeljitev etike po Francetu Vebrou*, v kateri je najprej predstavi osnovne ideje Vebrove *Etike* (1923) in nato svoj kritični pogled in presojo Vebrove *Etike*. Prav Vebrova misel mu je kasneje utrla pot do uradnega povabila za redno profesuro na graški univerzi (Kovač 2016, 3).

15 Trstenjak se je z eksistencialistično filozofijo ukvarjal v svoji habilitacijski nalogi, v kateri je spregovoril o dveh pomembnih filozofih tega obdobja in se kritično soočil z njuno mislijo. To sta Sören Kierkegaard, ki velja za očeta eksistencialistične filozofije, ki se je razmahnila v 20. stoletju, in Karl

nalogi (Petkovšek 1997, 325). Kljub dovršeni uporabi fenomenološke metode in postavljanju etike na prvo mesto je Trstenjak ostajal neosholastik (Kovač 2016, 6). Jože Ramovš omenja, da je dajala prav sholastična filozofija Trstenjakovi ustvarjalni misli sistematičnost in natančnost v izražanju ter jasnost pri opredeljevanju strokovnih pojmov. O tem pričajo tudi nekatera skripta filozofskih predmetov, ki jih je pripravil kot predavatelj svojim slušateljem na Teološki fakulteti (npr. za predmete Zgodovina filozofije, Racionalna psihologija, Kozmologija, Uvod v študij filozofije) in so »zgod sholastične metodične urejenosti in matematične natančnosti, kar je bila Trstenjakova značilnost« (Juhant 1997, 254). Res je, da je znal Trstenjak svoje slušatelje mojstrsko popeljati onkraj okvirov predavanj v psihološka in eksistencialna vprašanja človeka, odpiral je vrata v prostranstva duha in v svet vsakdanjega izkustva življenja človeka v sodobnem svetu (254). Morda prav zato najdemo tudi drugačne poglede na njegovo filozofijo, na primer pri filozofinji Cvetki Hedžet Tóth, ki meni, da bi zelo težko trdili, da je Trstenjakova filozofija podana sistematično, česar sicer sama ne označi kot nekaj negativnega (Hedžet Tóth 2007, 167), in pri Robertu Petkovšku, ko pravi, da »Trstenjak ni bil sistematičen filozofski mislec« (1997, 323). Petkovšek poudarja, da Trstenjak ni bil izrazito filozofski mislec, njegovo poznavanje filozofije pa je bilo kljub vsemu obširno. Kot filozof ni bil zagovornik kakšne posebne filozofske smeri, najbližji pa mu je bil eksistencializem, ki ga je konec tridesetih let spoznal prek Karla Jaspersa. Najgloblje se Trstenjak prepozna v misli dunajskega psihiatra Viktorja Frankla (328). V *Zgodovini filozofije*, ki jo je predaval na Teološki fakulteti in različnih visokošolskih zavodih, sledi iskanju resnice, ki presega ideološke okvirje. Trstenjakovo vodilo je bilo, da naj se vsak filozof predstavi sam s svojim delom (Kovač 1997, 381). Vsekakor pa se mu kot teologu in kot mislecu, ki izhaja iz krščanskega miselnega sveta, zastavlja vprašanje, kako je v zgodovini filozofske misli navzoče krščanstvo (383).

V svojem *Uvodu v filozofijo* Trstenjak pomembno izpostavi, da je poglavna naloga vsakega uvoda v filozofijo ne le pojasnitev glavnih pojmov, podajanje definicij ali predstavitev različnih filozofskih sistemov ali metodologije, temveč to, da uvede začetnika na začetku filozofskega študija

Jaspers, ki velja za enega najpomembnejših eksistencialistov v Nemčiji (červno se sam kot psihiater in filozof ni opredeljeval za eksistencialista). (Petkovšek 1997, 325)

v filozofsko mišljenje nasploh; da ga nauči filozofsko misliti, da loči znanstveno od predznanstvenega mišljenja (Trstenjak 1999, 53–54). In to je Trstenjaku ob pedagoškem daru, ob pedagoškem erosu tudi uspevalo.

Trstenjakova prva skrb in ljubezen pa sta bili posvečeni človeku kot človeku. Vse njegovo raziskovanje in delovanje je bilo pravzaprav in vedno bolj namenjeno odkrivanju človeka in »hoji za človekom«, kot se glasi tudi naslov ene od njegovih monografij. Tu se nam predstavi Trstenjak kot antropolog, ki gleda na človeka kot na dinamično bivanjsko celoto, ki je ni mogoče zajeti v neko bistvo in je dokončno sistematizirati. (Petkovšek 1997, 323–328) V svoji antropologiji se Trstenjak ujema s tistimi modernimi antropologi, ki opozarjajo na človekovo bistveno razpetost med končnost in neskončnost, med tostranost in onstranost, sedanost in prihodnost (Stres 1997, 309–310), med veličino in bedo, med individualnostjo in socialnostjo (Juhant 1997, 267) in še bi lahko naštevali. Povod za rojstvo filozofske antropologije je pravzaprav v novoveškem obratu k človeku, k subjektu, in s tem povezani potrebi, da se vzpostavi samostojna veda o človeku kot osebkju oz. krovna znanost, kot jo poimenuje že Kant (268). Kot antropolog se je Trstenjak nenehno poglobljal v skrivnost človeka, iskal je odgovor na vprašani: Kdo in kaj je človek? Kako naj človek živi, da se bo lahko uresničeval, da bo srečen, da bo dosegel notranji mir in svojo izpolnitev? Človek kot simbolno bitje, ki je tudi odprto, presežno bitje, bitje prihodnosti in ima kot tako več središč, zato je »nemogoče podati njegovo celotno podobo docela sistematično« (Trstenjak 1985, 15). Celotno Trstenjakovo znanstveno prizadevanje in njegova dela pa v ozadju povsem nevsiljivo preveva krščansko oznanilo, ki posredno govori, da ne filozofija niti teologija niti kaka druga znanost ne morejo rešiti človeka. Človeka ne more rešiti nobena znanstvena metoda, kot je zapisal v *Problemih psihologije*, temveč ga lahko doseže le vera. In prav v veri se človek odpira neskončnosti, poslušno se odzove Božjemu klicu in odgovori na poslanstvo, ki je služba Bogu. (Juhant 1997, 274)

3 Trstenjakova svetovalna in psihoterapevtska pomoč ljudem s poudarkom na psihokibernetiki

Ob Trstenjakovi bogati znanstvenoraziskovalni in pedagoški karieri ne smemo spregledati njegove svetovalne in psihoterapevtske dejavnosti.

Trstenjak je bil znan po svoji neutrudni želji in odločenosti pomagati ljudem v stiski. Tako je bilo njegovo stanovanje skoraj pol stoletja tako rekoč zasebna svetovalnica in psihoterapevtska ordinacija. K njemu so se po nasvet, tolažbo in pomoč (nemalokrat tudi po finančno) zatekali številni ljudje različnih starosti, stanov in družbenega položaja, izobraženi in preprosti, verni in neverni, duševno bolni in boleštni ljudje. Kadar je bil Trstenjak doma,¹⁶ sta bila njegov dom in njegovo srce odprta za vsakogar »podnevi in ponoči« (Vizjak Pavšič 2007, 104), in zanimivo je, da so se pri njem radi spovedovali tudi tisti, ki so se razglašali za ateiste ali so bili celo nasprotniki vere (Ramovš 2007, 39). K Trstenjaku so se lahko zatekali vsi, ki so bili v bivanjski stiski in so iskali odgovore na vprašanja o smislu življenja. Jože Ramovš, ki nadaljuje Trstenjakovo svetovalno in terapevtsko delo v okviru Inštituta Antona Trstenjaka,¹⁷ omenja privilegij, ki ga je imel, namreč da je lahko bil pri pogovorih večkrat navzoč tudi sam. Trstenjaka opisuje kot izjemnega poslušalca. Človeka, ki ga je imel pred seboj, je gostoljubno sprejel in se mu scela posvetil, tako da je bil sposoben v resnici dojeti njegovo bolečino in stisko. Ob pozornem poslušanju je hipoma dojel bistvo človekovega problema in mu nato pomagal, da je skušal sam videti problem z distance in tako uvideti tudi pozitivno plat problema ter poiskati možne rešitve. (Ramovš 2007, 40)

Prav to pa se navezuje na pojem psihokibernetike oz. zdrave življenjske usmerjenosti (iz grščine *psyche* 'duša', *kybernetes* 'krmar'). Gre za človekovo duševno oz. duhovno dejavnost samournavanja oz. vodenja samega sebe, neke vrste duhovno samovodstvo ali samokrmarjenje. Človekova osebna angažiranost oz. samodejavnost (samournavanje)

16 Ker so Trstenjaka ljudje masovno obiskovali in pri njem iskali pomoč, se je bil primoran od časa do časa umakniti iz Ljubljane v kak bližnji samostan (v Repnje, Novo Štifto, na Brezje ...), da je lahko v miru študiral in se posvetil pisanju knjig.

17 Inštitut Antona Trstenjaka, sprva z imenom Inštitut za psihologijo, logoterapijo in antropohigieno, je bil ustanovljen 16. junija 1992 v Ljubljani kot prvi nevladni znanstveni, izobraževalni in svetovalni zavod v samostojni Sloveniji za področje medčloveških odnosov, krepitev zdravja ter reševanja osebnih in družinskih stisk. Glavni pobudnik za ustanovitev inštituta je bil antropolog in psiholog Jože Ramovš, sedanjí vodja inštituta, soustanoviteljica pa sta bila Ksenija Ramovš in Anton Trstenjak, po katerem se je nekaj let pozneje inštitut tudi poimenoval. Leta 1995 je postala njegova soustanoviteljica Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Leta 2004 je Vlada Republike Slovenije, zaradi doseženih znanstvenih in praktičnih strokovnih uspehov Inštituta na področju skrbi za kakovostno staranje in za sožitje med ljudmi, postala njegova tretja soustanoviteljica in od takrat se imenuje Inštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje. V svojem delovanju je Inštitut posebej pozoren na izvirno človeško razsežnost v smislu antropoloških spoznanj Antona Trstenjaka, eksistencialne analize in logoterapije Viktorja Frankla ter preventivne antropohigiene Jožeta Ramovša. (Inštitut Antona Trstenjaka 2010)

je tisti dejavnik, ki poleg dednosti in okolja bistveno prispeva k oblikovanju človekove osebnosti. S poudarjanjem samodejavnosti Trstenjak odločno zavrača nazore, ki trdijo, da je človek produkt dednosti ali produkt okolja. Oba dejavnika (dednost in okolje) sta sicer pomembna, vendar ne zadoščata pri razlagi in pojmovanju človeka kot svobodnega bitja. Prav v moči tretjega oblikovalnega dejavnika, t. i. samodejavnosti, se je človek sposoben dvigniti iz naravnega determinizma in stopiti korak dlje od dednega vpliva in vpliva okolice (Juhant 2003, 167). Človek je namreč subjekt, ki je zmožen znotraj teh vplivov samega sebe samostojno oblikovati. Zasluge za to spoznanje imajo predvsem evropski psihologi volje, med njimi eden najpomembnejših J. Lindworsky, ki poudarjajo pomen volje v človekovih življenjskih razmerah. V človeku obstaja dejavnik, ki ga imenujemo »jaz«. To je zavestna notranja vodilna instanca, ki deluje znotraj življenjskega prostora in človekove dednosti. Človekovi motivi¹⁸ izvirajo samo iz središča človekove osebnosti in jih ni mogoče podati po drugih dejavnikih. To govori o človekovi stvariteljski in produktivni moči mišljenja. V človekovem jazu, v središču njegove osebnosti, se oblikuje mišljenje, in sicer zavestno in tudi nezavedno, na tem pa sloni človekovo delovanje. Človekovo samoodločanje ima svojo osnovo v tem človekovem središču. Tu sta zato tudi izvor in problem človekove svobode (v smislu človekove dejavnosti).

Trstenjak poudarja, da se samodejavnost izkaže kot tretji dejavnik v polarni napetosti med človekom in svetom, med jazom in stvarmi, med subjektom in predmetom, toda ne kot posledica, temveč kot gonilna sila, ki pomaga človeku, da se v polarizaciji s svetom uveljavlja kot samostojen subjekt oz. da v dialektičnem navzkrižju s svetom uresničuje, udejanja samega sebe. »Tako se 'sam' izkaže kot jedro človekove osebnostne samodejavnosti. Ta 'sam' razni avtorji različno razlagajo. Težava je v tem, da se tu znajdemo pred konstruktom, ki ga strogo objektivistična psihologija komaj prizna; težko ga namreč 'javno' in 'objektivno' preizkušamo.« (Trstenjak 1976, 454)

18 Psihologi, kot so Maslow, Hebb, Mc Clelland, M. Arnold idr., podajo novo pojmovanje motivov: motivi niso nagibi, ki bi organizem poganjali, marveč ga samo usmerjajo, ker je organizem sam v sebi aktiven. To pojmovanje se razlikuje od starega pojmovanja, ki je bilo pod vplivom klasične fizike, po analogiji z neživo naravo, kjer velja zakonitost, da stvar ali predmet miruje, dokler ga neka gibalna sila od zunaj ne premakne oz. spravi v gibanje. Novejše pojmovanje motivov pa je pod vplivom subatomske fizike, ki trdi, da so elektroni v nemirni dejavnosti (gibanju), ne da bi jih poganjala oz. spravljala v gibanje kakšna sila od zunaj. (Trstenjak 1976, 452)

Kot avtorja, ki je najizraziteje razvil teorijo osebnosti kot samouresničenje jaza, omenja Trstenjak Carla Rogersa (1902 – 1987), ameriškega psihologa in utemeljitelja humanističnega pristopa v psihologiji, ki poudarja, da je za razumevanje vedenja pri človeku treba poznati zunanjo situacijo in tudi vedeti, kako se ta situacija posamezniku prikazuje v fenomenalnem pojmu. »Posebno razločen (diferenciran) del tega polja pa je podoba 'samega sebe', ki se izoblikuje v interakciji posameznika z okoljem. Ta podoba 'samega sebe' se sklada s podobo, ki jo ima človek 'o sebi,' in ga nagiblje k temu, da vse informacije, ki se mu dozdevajo nevarne, odklanja ali pa spači. Tako utegne kakšno izkušnjo simbolizirati, da jo sprejema, ali pa jo pustiti v podzavesti in se sploh ne zmeniti zanjo.« (Trstenjak, 456) Problem duševnih bolezni se torej pojavi, ko si človek ne upa biti več »sam«, ko si ne upa biti to, kar je, ali si tega, kar je, vsaj priznati. Rogers meni, da bo človek našel pot rasti in ustvarjalnega razvoja, če mu te izbire oz. možnosti zavestno predočimo in jih tudi smiselno simboliziramo. Trstenjak našteva odločitve med zgolj instinktivno animalnostjo in zavestno racionalnostjo, med egoizmom in altruizmom, med spravljivostjo in napadalnostjo, sodelovanjem in tekmovanjem, med konformnostjo in revolucionarnostjo, afirmacijo tradicionalnosti in postulati progresivnosti itd. (Trstenjak 1981, 216–217). Človek s takim prizadevanjem in delovanjem oz. samouresničevanjem sebe šele dejansko realizira, uresniči, ustvari. Kljub temu da je človek po naravi določen in omejen, je kot svobodno, duhovno in razumsko bitje sposoben dviga nad naravni determinizem in je v tem smislu soustvarjalec samega sebe ter s tem soustvarjalec oz. sodelavec pri Božjem stvariteljskem načrtu. Trstenjak pri tem ne pozabi omeniti, da je človek bitje občestva in da ima to pri človekovi samodejavnosti pomembno mesto. Tako kot lahko pravo srečo človek doživlja le v srečanju z drugimi (1989, 241), lahko svojo osebnostno dopolnitev doseže pravzaprav le v občestvu, ki je v harmonično vzajemni interakciji in komunikaciji med individualnostjo in socialnostjo (1976, 450). To pa nas vodi do ugotovitve, da je človek tudi zgodovinsko bitje.

Vrnimo se k izhodiščni misli, v kateri smo izpostavili psihokibernetiko ter pomen človekove samodejavnosti oz. lastne dejavnosti kot bistvenega dejavnika pri oblikovanju človeške osebnosti, prav tako pa ključnega dejavnika pri reševanju osebnih stisk, iskanja odgovorov na eksistencialna vprašanja in tudi v procesu psihološkega ali terapevtskega zdravljenja. Trstenjak je vedno poudarjal in spodbujal človekovo lastno aktivnost, dejavno

angažiranost, in tako pojasnjuje v pogovoru z urednikom *Zdravstvenega vestnika*: »Vedno bolj pri vsem mentalno higienskem delu z ljudmi ugotavljam, da vse svetovanje in vplivanje prav nič ne pomaga, dokler bolnik ne pride do učinkovite zavesti, da je 'sam svoje sreče kovač', da si mora sam pomagati; če tega ne stori, mu tudi drugi ne morejo. Saj na tem sloni tudi vsa psihologija psihoze in heterosugestije: če se pri tem ne vzbudi avtosugestija bolnika samega, tudi najboljši psihoterapevt ne doseže nič [...] Vzbujati človekovo osebno aktivnost, to mora biti vodilno geslo mentalne higiene.« (Vizjak Pavšič 2007, 104)

V Trstenjakovem pristopu k človeku je bilo vedno mogoče čutiti človekoljubje, tako v njegovih besedah kot v vedenju, milino – ljudomilost, kot je to sam pogosto poimenoval s staro slovensko besedo. Kadar je bilo mogoče, je v pogovoru človeku pomagal prepoznati problem, identificirati težavo, kadar pa možnosti za temeljitejšo rešitev težave ni bilo, »ga je krepil in tolažil z nežno, toplo, čutečo in močno besedo ter s svojim vedenjem, ki je človeka pomirjalo in opogumljalo za smiselno pokončno vztrajanje kljub težavam« (Ramovš 2007, 40). In tako so ljudje od njega vedno odhajali pokončni in vedri, polni upanja in poguma za nadaljnjo pot. Kljub težkim situacijam, v katerih so se posamezniki nahajali, so ob Trstenjakovi pomoči zmogli najti smiselnost svojega lastnega bivanja in sprejeti temeljno resnico, da je vsako konkretno človeško bitje ustvarjeno za srečo. Trstenjak na več mestih izpostavlja, da je osrednje težišče vsega njegovega dela prav človekovo iskanje sreče, kar poimenuje človekova hoja za smislom življenja. Pri tem se opira na pozitivno psihologijo, ki kot osrednje teme obravnava srečo, upanje, ustvarjalnost, pogum, modrost, duhovnost, odgovornost, poštenost in vztrajnost. Pravzaprav je v vseh Trstenjakovih delih mogoče najti skupni imenovalac, ki ga lahko povzamemo z njegovimi besedami: »Vprašanje vseh vprašanj v našem življenju je človekova hoja za srečo, z njo pa za smislom vsega bitja in žitja na tem zemeljskem planetu. V tej težnji po sreči so vsi ljudje le brezimni iskalci zlata. Naj si bo še tak iznajditelj v znanosti ali slikovit umetnik, v iskanju življenjske sreče in hoji za njo se na mah vsakdo znajde z ramo ob rami z miriadami človeških bitij, ki se enako nepoznana in nebogljenja pehajo za koščkom sreče v vrtincu življenja.« (1974, 5–6) Pri tem izpostavlja, da doživetje sreče, po kateri vsi hrepenimo, ni vezano na posamezne doživljaje ugodja, temveč pomeni nekaj globljega. Doživetje sreče (in nesreče) se ne izčrpava na površini, marveč ima globinsko razsežnost osebnosti in je globoko povezano z zavestjo lastnega

jaza. Zato sreča ni in ne more biti vsota vseh ugodij in ugodnih doživljajev, je v nasprotju do golega ugodja kvalitativnega, ne kvantitativnega značaja. Je doživetje, ki je »onstran« vseh drugih ugodnih doživetij in je naravnano na prihodnost. (Trstenjak 1984, 159) Ko Trstenjak govori o sreči, skuša posamezniku pokazati, da je vsakdo sreče vreden in da vsakdo srečo nosi že v sebi, mora jo le odkriti. Na srečo se je treba preprosto navaditi, sreče se je treba učiti. Pri tem misli na vajo in učenje, »kako biti srečen«, ki vključuje urejenost mišljenja in čustvovanja, ki sproti odstranjuje »črne misli« in enako sproti zavestno goji »sončne misli«. (Trstenjak 1971, 87) V ozadju te vaje je teorija pozitivnega mišljenja, moč pozitivnih misli, ki se nanašajo tako na preteklost – obujanje lepih spominov kot na prihodnost – sanje o lepi in svetli prihodnosti. Če hoče človek res biti srečen, mora biti srečen tudi zdaj, v sedanjem trenutku, zato je lahko »sreča tudi v nesreči, če zna človek v nesreči ohraniti 'mirno kri'; če zna pravilno misliti in čustvovati« (91). V tem pa se kaže tudi človekova veličina, če zmore prerasti svoje trpljenje (1989, 240).

Namesto sklepa

Čas, v katerem je živel in deloval akademik Trstenjak, lahko poimenujemo čas človeka. To je čas konca velikih pripovedi in ideologij, ki so človeku obljubljale popolno srečo na zemlji, konec vere v odrešilno moč človekovega razuma. To je čas bivanjske krize ali eksistencialnega vakuuma, kot ga poimenuje Viktor Frankl in je posledica cepitve družbenih vlog in statusov, razpršenosti vrednot in izgube smisla. To je tudi posledica odpada od Boga, ki je značilen predvsem za filozofsko misel 19. stoletja, in odpada od človeka ali izgube človeka, ki se je zgodil v 20. stoletju ob srečanju z nihilizmom in dekadenco, razvrednotenjem človeka in teptanjem njegovega dostojanstva pod taktirko totalitarnih sistemov. In prav v tem času, na začetku 20. stoletja, vznikne bogata osebnost, kot je bil akademik Trstenjak, ki posveti vse svoje delovanje in življenje preiskovanju človeka, njegove identitete in položaja v družbi in stvarstvu. Trstenjak kot duhovnik, znanstvenik, pedagog, psiholog in pisatelj vztrajno in neutrudno hodi za človekom in ga skuša razumeti, da bi prav ta človek nato lažje razumel sebe samega. Trstenjak je v človeku ponovno prebudil zaupanje vase, v svoj razum in duha, zaupanje v moč lastne dejavnosti nasproti fatalistični vdanosti v brezizhodnost tragične usode. Trstenjak je pomagal človeku

ponovno prebuditi vero vase, v sočloveka in v Boga, s katerim je mogoče kljub njegovi transcendeni imeti osebno razmerje.

Trstenjakov bogat življenjski opus predstavlja neusahljiv vir raziskovanja in tudi navdihov ter spodbud za osebno življenje pa tudi za skupnostna prizadevanja. In ker smo v letu, v katerem praznujemo stoletnico ljubljanske univerze, katere ustanovna članica je bila tudi Teološka fakulteta, in ker smo v tem akademskem letu še vedno v znamenju praznovanja zlatega jubileja Enote Teološke fakultete v Mariboru, zaključimo z mislijo, ki jo je ob zlatem jubileju Teološke fakultete (1969) na akademiji v ljubljanski stolnici v svojem slavnostnem govoru izrekel Trstenjak in s tem osvetlil tudi svoje življenjsko delo. Teološka fakulteta si mora prizadevati, »da bo etični človek dosegel logičnega, da bo fakulteta obenem svetišče. Ali in kdaj bo človeštvo doseglo to višino, to napovedovati, bi se reklo prerokovati. Tega pa nočem, ker ne morem; to je samo domneva, upanje; ne, več: je vera v človeka.« (Trstenjak 1970, 35)

Reference

- Bernik, France.** 2007. Osebnost Antona Trstenjaka. V: *Anton Trstenjak 1906–1996: Zbornik razprav s simpozija SAZU ob 100-letnici rojstva in 10-letnici smrti*, 13–20. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Biografije in bibliografije univerzitetnih učiteljev, znanstvenih delavcev in sodelavcev.** 1997. Peta knjiga, 1987–1996, I. del. Ljubljana: Univerza v Ljubljani.
- Dimec-Žerdin, Cilka.** 2005. *Oj, hišica očetova. Prispevek k življenjepisu dr. Antona Trstenjaka.* Gornja Radgona: samozaložba.
- Hedžet Tóth, Cvetka.** 2007. Trstenjakov odnos do sodobne filozofije. V: Valentin Hribar, Jože Krašovec, Janek Musek, Marko Polič, Jože Ramovš in Marijan Pavčnik, ur. *Anton Trstenjak 1906–1996: Zbornik razprav s simpozija SAZU ob 100-letnici rojstva in 10-letnici smrti*, 165–187. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Inštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje.** 2010. Domača stran. <http://www.inst-antonatrstenjaka.si/institut/> (pridobljeno 15. junija 2019).
- Juhant, Janez.** 1999. Anton Trstenjak – človek in mislec. *Bogoslovni vestnik* 57: 249–259.
- . 2001. *Zgodovina filozofije.* Priročniki Teološke fakultete 18. Ljubljana: Družina.
- . 2003. *Človek v iskanju svoje podobe. Filozofska antropologija.* Ljubljana: Študentska založba.
- . 2007. Anton Trstenjak – od neosholastike prek fenomenologije do modernih idejnih tokov. V: *Anton Trstenjak 1906–1996: Zbornik razprav s simpozija SAZU ob 100-letnici rojstva in 10-letnici smrti*, 205–218. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

- Kovač, Edvard.** 1997. Zgodovina filozofije Antona Trstenjaka. *Bogoslovni vestnik* 57: 381–386.
- . 2016. Človek, ki je živel prihodnost. Ob 110-letnici rojstva in 20-letnici smrti Antona Trstenjaka. *Zvon* 6: 3–5.
- Krajnc-Vrečko, Fanika.** 2018. 50 let enote Teološke fakultete v Mariboru (1968–2018). *Edinost in dialog* 73: 15–20.
- Letopis Cerkve na Slovenskem.** 1991. Ljubljana: Nadškofjski ordinariat.
- Matjaž, Maksimilijan.** 2018. Maksimilijan Drževnik – teolog in pastir koncilске prenove. *Edinost in dialog* 73: 103–121.
- Petkovšek, Robert.** 1997. Anton Trstenjak in eksistencializem. *Bogoslovni vestnik* 57: 323–328.
- Pevc Rozman, Mateja.** Slavnostna akademija ob 50-letnici Teološke fakultete v Mariboru. *Edinost in dialog* 73: 259–275.
- Ramovš, Jože.** 2007. Življenje in delo Antona Trstenjaka (1906–1996). V: *Anton Trstenjak 1906–1996: Zbornik razprav s simpozija SAZU ob 100-letnici rojstva in 10-letnici smrti*, 21–63. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Skralonik, Samo.** 2018. Otvoritev biblične arheološke razstave Od puščave do mize. *Edinost in dialog* 73: 277–284.
- Smolik, Marijan.** 1969. Kronika državne Teološke fakultete (1919–1952). *Bogoslovni vestnik* 29: 171–178.
- Stres, Anton.** 1997. Trstenjak kot religijski mislec. *Bogoslovni vestnik* 57: 309–315.
- Škulj, Edo.** 1997. Temeljna bibliografija Antona Trstenjaka. *Bogoslovni vestnik* 57: 387–402.
- Trstenjak, Anton.** 1960. Teološka fakulteta nekoč in danes. Slavnostno predavanje dr. A. Trstenjaka na proslavi 50-letnice Teološke fakultete v Ljubljani. *Bogoslovni vestnik* 30: 26–35.
- . 1960. *Uvod v filozofijo*. Ljubljana: Cirilsko društvo slovenskih bogoslovcev v Ljubljani.
- . 1971. *Človek samemu sebi*. Celje: Mohorjeva družba.
- . 1973. *Metafizična psihologija*. Ponatis (1971). Ljubljana: Cirilsko društvo slovenskih bogoslovcev v Ljubljani.
- . 1974. *Človek in sreča*. Celje: Mohorjeva družba.
- . 1976. *Problemi psihologije*. Ljubljana: Slovenska matica.
- . 1981. *Psihologija ustvarjalnosti*. Ljubljana: Slovenska matica.
- . 1984. *Hoja za človekom*. Druga izdaja. Celje: Mohorjeva družba.
- . 1985. *Človek bitje prihodnosti*. Ljubljana: Slovenska matica.
- . 1989. *Biti človek*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- in **Jože Hlebš**, ur. 1999. *Izbrana dela Antona Trstenjaka*, zv. 4. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka.
- Vizjak Pavšič, Mojca.** 2007. »Anton Trstenjak – predhodnik pozitivne psihologije.« V: *Anton Trstenjak 1906–1996: Zbornik razprav s simpozija SAZU ob 100-letnici rojstva in 10-letnici smrti*, 103–111. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

skleda s klekom
v obliki črke s in
prstanastim dnom

Najdišče: Hebron (?)
Višina: 6,4 cm
Premjer ustja: 15,6 cm
Inv. št.: 60
Datacija: srednja bronasta doba
(1800/1750–1550 pr. Kr.)

skodela z izvihanim
ustjem, klekom v
obliki črke s in nogo

Najdišče: Ain Samiyeh
Višina: 9,2 cm
Premjer ustja: 11,6 cm
Inv. št.: 55
Datacija: srednja bronasta doba
(1800/1750–1550 pr. Kr.)

kelih na votli nogi

Najdišče: Ain Samiyeh
Višina: 13,4 cm
Premjer ustja: 15,2 cm
Inv. št.: 13
Datacija: srednja bronasta doba
(1800/1750–1550 pr. Kr.)

